

УДК 338.45:664

Коренюк П.І.*доктор економічних наук, професор,
завідуючий кафедрою менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровського державного технічного університету***Бобир О.І.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Дніпровського національного університету імені О. Гончара*

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ ТА ПОШУК ЗАХОДІВ ЩОДО ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

ASSESSMENT OF THE FINANCIAL CONDITION OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES IN UKRAINE AND THE SEARCH FOR MEASURES TO IMPROVE IT

АНОТАЦІЯ

У статті представлено результати дослідження фінансового стану підприємств харчової промисловості в Україні. Визначено роль харчової галузі в економіці країни. Представлено порівняльну характеристику фінансових результатів та витрат у промисловості та харчовій галузі. Розглянуто структуру активів та пасивів харчових підприємств. Охарактеризовано джерела формування майна підприємств харчової промисловості. Проведено аналізування та оцінювання динаміки фінансових коефіцієнтів харчових підприємств. Визначено основні завдання щодо покращення фінансового стану підприємств харчової галузі.

Ключові слова: фінансовий стан, харчова промисловість, економічна криза, прибуток, рентабельність, власні кошти, точні зобов'язання.

АННОТАЦИЯ

В статье представлены результаты исследования финансового состояния предприятий пищевой промышленности в Украине. Определена роль пищевой отрасли в экономике страны. Представлена сравнительная характеристика финансовых результатов и затрат в промышленности и пищевой отрасли. Рассмотрена структура активов и пассивов пищевых предприятий. Охарактеризованы источники формирования имущества предприятий пищевой промышленности. Проведены анализ и оценивание динамики финансовых коэффициентов пищевых предприятий. Определены основные задания улучшения финансового состояния предприятий пищевой отрасли.

Ключевые слова: финансовое состояние, пищевая промышленность, экономический кризис, прибыль, рентабельность, собственные средства, текущие обязательства.

ANNOTATION

The article presents the results of a study of the financial state of food industry enterprises in Ukraine. The role of the food industry in the country's economy has been determined. A comparative description of financial results and costs in industry and in the food industry is presented. The structure of assets and liabilities of food enterprises is considered. The sources of the formation of property of food industry enterprises are characterized. The analysis and assessment of the dynamics of financial ratios of food enterprises was carried out. The main tasks for improving the financial status of food industry enterprises are determined.

Keywords: financial condition, food industry, economic crisis, profit, profitability, own funds, current liabilities.

Постановка проблеми. Сфера харчової промисловості – надзвичайно важлива галузь, оскільки забезпечення населення продовольством має виняткове соціальне та політичне

значення. Негативні зміни в харчуванні населення погіршують демографічну ситуацію в країні, викликають соціальну напруженість, а стрімке зростання цін на товари першої необхідності може взагалі призвести до озброєного конфлікту.

Для самих підприємств, зокрема підприємств харчової промисловості, важливим є їх фінансовий стан як здатність, спроможність фінансувати свою поточну діяльність та розвиватися.

Необхідною ланкою в системі ринкової економіки є інститут неплатоспроможності господарських суб'єктів. Тому особливий актуальності набуває питання оцінювання структури балансу, адже за незадовільної структури балансу приймається рішення про банкрутство підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження фінансового стану присвячено праці багатьох вчених, зокрема роботи Б.Є. Бачевського [1], Б.Є. Грабовецького [2], С.С. Гриневича, Г.М. Лазаренкова [3], О.Ю. Масленнікова, В.О. Меца [4], М.П. Павлишенко, А.М. Поддєрьогіна [6], О.А. Сметанюка, Н.А. Сафронова [5], Л.Є. Фурдичко, Т.А. Гордньої.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте наявні публікації дали змогу зробити висновок, що фінансовий стан підприємств харчової промисловості України в умовах економічної кризи потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає в оцінюванні фінансового стану підприємств харчової промисловості України шляхом аналізу системи показників, які детально та всебічно характеризують господарське становище підприємства; аналізі та порівнянні отриманих показників з нормативними; пропозиції заходів щодо поліпшення фінансового стану та забезпечення сталого розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. В Україні харчова промисловість є однією з провідних галузей. Питома вага обсягу виробленої продукції харчової промисловості складає 23,4% у 2016 році (за інституціональним підходом) від загального обсягу всієї виробленої продукції вітчизняної промисловості. У 2013 році порівняно з 2012 роком відбулось падіння обсягу виробництва харчових продуктів на 7,5%, але з 2013 року спостерігається зростання показника, який у 2016 році досяг 440 208,2 млн. грн. [8].

За період 2006–2016 років обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) за категорією «виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів» неухильно зростали. У 2016 році реалізація продукції в харчовій промисловості становила 526 860,9 млн. грн., що на 428 255,3 млн. грн. більше, ніж у 2006 році. При цьому середньорічний приріст склав 38 932,3 млн. грн. в абсолютному виразі та 16,5% у відносному виразі [8]. Таким чином, навіть під впливом фінансово-економічної кризи 2008–2009 років та економічної кризи, яка почалась наприкінці 2013 року харчова промисловість продемонструвала стійкість та стабільний розвиток. Але слід зазначити, що цей факт не є виключно заслугою виробників, адже треба брати до уваги те, що продукти харчування є однією з найнеобхідніших категорій товарів у споживацькому кошику.

Фінансовий стан промислових підприємств України впродовж 2006–2016 років характеризувався погіршенням у 2009 році та суттєвим погіршенням у 2014–2015 роках, а на підприємствах харчової промисловості фінансовий результат був негативним у 2008 році та 2014–2016 роках, про що свідчать дані рис. 1.

На тлі поступового зменшення відносної кількості збиткових підприємств у харчовій промисловості країни (рис. 1) впродовж 2016 року 28,9% підприємств залишалися збитковими [8], що обумовлене низьким рівнем рентабельності.

З урахуванням того, що стійкість фінансового стану підприємства значною мірою залежить від доцільності та правильності вкладення фінансових ресурсів в активи, на основі аналізу балансу підприємств харчової галузі оцінимо наявність, розміщення та джерела формування активів.

Вартість сукупних активів харчових підприємств виросла з 255 378,3 млн. грн. на кінець 2012 року до 398 092,5 млн. грн. на кінець 2015 року, тобто на 142 714,2 млн. грн., або на 56%. У складі активів необоротні активи з 2013 року зменшуються, а на кінець 2016 року становлять 25% вартості майна підприємств. Тобто підприємства харчової промисловості мають «легку» структуру активів. Зростання питомої ваги оборотних активів свідчить про досить мобільну структуру активів, що сприяє прискоренню оборотних коштів підприємств.

В структурі необоротних активів переважають основні засоби (рис. 2). Наявність довгострокових фінансових інвестицій вказує на інвестиційну спрямованість вкладень харчових підприємств.

Впродовж 2010–2016 років вартість основних засобів у харчовій промисловості неухильно зростала, що свідчить про розширення виробничого потенціалу підприємств та є результатом введення в експлуатацію нових об'єктів з метою розширення виробництва. Однак одночасно зі зростанням вартості зростає величина зносу основних засобів харчових підприємств (рис. 3). В умовах низької рентабельності та браку власних коштів у багатьох підприємств недостатньо можливостей для оновлення та модернізації виробничого обладнання.

За 2012–2016 роки вартість оборотних активів зросла на 195 218,1 млн. грн. (на 112,3%). Збільшення суми оборотних активів в умовах зростання виторгу від реалізації продукції варто

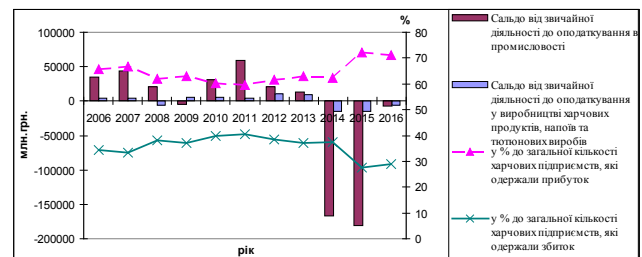

Рис. 1. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування у промисловості України загалом та у харчовій промисловості зокрема [7; 8]

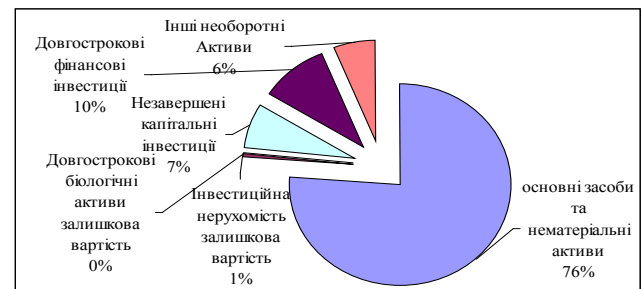

Рис. 2. Структура необоротних активів підприємств харчової промисловості України станом на кінець 2016 року [8]

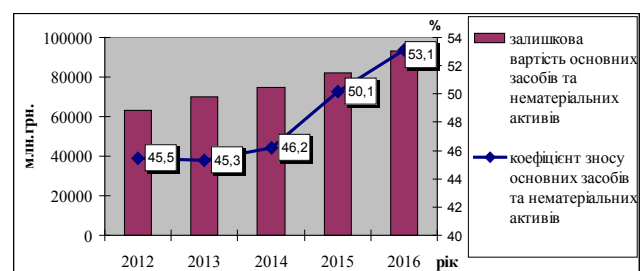

Рис. 3. Динаміка балансової вартості та коефіцієнта зносу необоротних активів харчових підприємств України станом на кінець 2016 року [8]

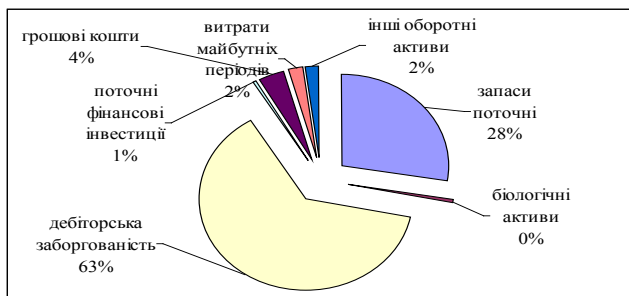

Рис. 4. Структура оборотних активів підприємств харчової промисловості України станом на кінець 2016 року [8]

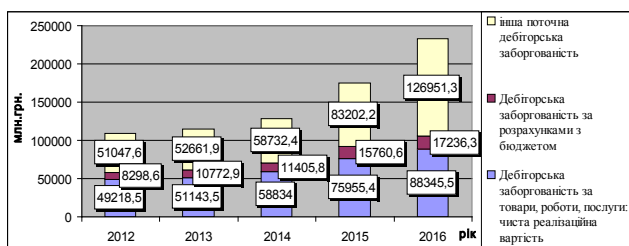

Рис. 5. Динаміка дебіторської заборгованості харчових підприємств України [8]

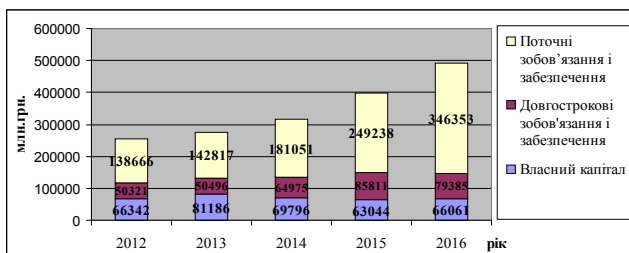

Рис. 6. Динаміка пасивів підприємств харчової промисловості України [8]

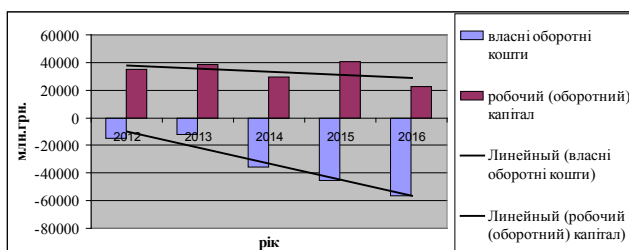

Рис. 7. Власні оборотні кошти та робочий капітал підприємств харчової галузі [8]

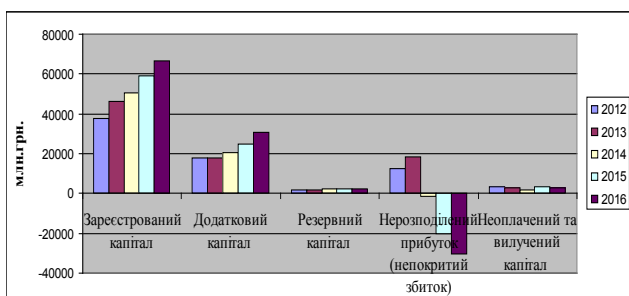

Рис. 8. Структурні частини власного капіталу харчових підприємств України [8]

б оцінювати як позитивне явище, але більш високі темпи росту вартості сукупних активів у 2014–2016 роках, а саме 16,1%, 37,7% та 27,5% відповідно, порівняно з темпами росту виторгу 15,1%, 26,7% і 23,3% означають поступове уповільнення оборотності коштів підприємства.

Найбільшу питому вагу в структурі оборотних активів має дебіторська заборгованість (63% на кінець 2016 року) за товарними операціями та інша поточна дебіторська заборгованість (рис. 4).

Позитивна динаміка дебіторської заборгованості (рис. 5) є негативною зміною, оскільки це уповільнює оборотність обігових коштів харчових підприємств. Основною причиною накопичення дебіторської заборгованості є погіршення платоспроможності покупців.

Проте зростання дебіторської заборгованості не створює неподоланих перешкод у діяльності харчових підприємств, оскільки відбувається пропорційно зі зростанням величини запасів, грошових коштів, майбутніх витрат та оборотних активів загалом.

Аналіз джерел формування майна підприємств харчової промисловості показує, що основним джерелом формування сукупних активів є позикові кошти, перш за все поточні зобов'язання і забезпечення, які займають левову частку пасивів харчових підприємств (рис. 6).

Збільшення частки поточних зобов'язань у структурі пасивів харчових підприємств є негативним явищем, що послаблює фінансову стабільність підприємств.

Проаналізуємо абсолютні показники забезпеченості харчових підприємств власними оборотними коштами (рис. 7).

Як бачимо з діаграми на рис. 7, власних коштів харчових підприємств недостатньо навіть для того, щоб покрити витрати на необоротні активи, а в динаміці ситуація погіршується. Робочий капітал, що показує суму довгострокових джерел, спрямованих на фінансування оборотних активів, є позитивною величиною, але його змінювання протягом 2010–2016 років має негативну тенденцію.

Таким чином, впродовж досліджуваного періоду на підприємствах харчової промисловості спостерігаємо брак власного капіталу (у 2016 році позикові кошти більше ніж вшестеро перевищують власний капітал харчових підприємств), тому вони користуються кредитними коштами, що робить підприємства залежним від кредиторів. Водночас частина залучених коштів значно перевищує рекомендований рівень (у 2016 році коефіцієнт концентрації залучених коштів перевищує 86,6%) та має тенденцію до зростання, що є негативним фактором та свідчить про зниження рівня фінансової стійкості, підвищення рівня залежності від зовнішніх інвесторів та негативно впливає на потенційних інвесторів.

За 2012–2016 роки в структурі власного капіталу відбулись такі зміни: неухильно зростала вартість зареєстрованого, додаткового та резервного капіталу; у 2012–2013 роках на балансі підприємств був нерозподілений прибуток, але вже з 2014 року з'явився непокритий збиток, величина якого у 2016 році досягла 30 464,8 млн. грн.; величина неоплаченого капіталу зменшувалась у 2013, 2014 та 2016 роках, а у 2015 році неоплачений капітал збільшився (рис. 8).

Проаналізуємо фінансовий стан харчових підприємств також за допомогою низки відносних показників (табл. 1).

Через брак власних коштів та значне перевищення поточних зобов'язань над власним капіталом більшість показників фінансової стійкості не відповідає рекомендованим значенням. Серед показників фінансової стійкості тільки коефіцієнти мобільності та довгострокового залучення позикових коштів перебувають в межах обґрунтованих нормативів. Коефіцієнт

Таблиця 1

Динаміка фінансових коефіцієнтів підприємств харчової промисловості України [8]

Фінансові коефіцієнти	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Нормативна величина
<i>Аналіз фінансової стійкості</i>						
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,23	-0,15	-0,51	-0,72	-0,86	0,2–0,4, збільшення
Індекс постійного активу	1,23	1,15	1,51	1,72	1,86	<1, зменшення
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	-0,09	-0,07	-0,17	-0,16	-0,15	>0,1, збільшення
Коефіцієнт автономії	0,26	0,30	0,22	0,16	0,13	≥0,5, збільшення
Коефіцієнт мобільності	2,13	1,94	1,99	2,67	3,01	>0,5
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	2,85	2,38	3,53	5,31	6,44	≤1, зменшення
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,43	0,38	0,48	0,58	0,55	0,4
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,57	0,62	0,52	0,42	0,45	0,6
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,35	0,42	0,28	0,19	0,16	>0,8
<i>Аналіз ліквідності та платоспроможності</i>						
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,07	0,07	0,08	0,07	0,05	0,2–0,3
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	1,25	1,27	1,16	1,16	1,07	1,5–2,5
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,88	0,90	0,82	0,80	0,74	0,7–1
<i>Аналіз ділової активності підприємства</i>						
Коефіцієнт оборотності активів	1,09	1,07	1,07	1,07	1,07	Збільшення
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3,36	3,52	3,25	3,24	2,90	Збільшення
Середній строк обороту кредиторської заборгованості	108,77	103,71	112,25	112,67	125,89	Скорочення
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,57	2,56	2,61	2,44	2,27	Збільшення
Середній строк обороту дебіторської заборгованості	142,3	142,8	139,6	149,5	161,1	Скорочення
Коефіцієнт оборотності мобільних коштів	1,60	1,62	1,60	1,48	1,43	Збільшення
Коефіцієнт оборотності матеріальних оборотних коштів	5,93	6,32	6,06	5,21	5,05	Збільшення
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	3,42	3,14	3,20	3,94	4,29	Збільшення
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	4,20	3,61	4,83	6,78	7,98	Збільшення
<i>Аналіз рентабельності підприємства</i>						
Рентабельність активів	4,08	3,44	-4,66	-3,67	-1,21	Збільшення
Рентабельність капіталу за чистим прибутком	2,81	2,38	-5,35	-4,16	-1,53	Збільшення
Рентабельність власного капіталу	10,83	8,05	-24,22	-26,26	-11,37	Збільшення
Чиста рентабельність продажів	2,58	2,23	-5,01	-3,87	-1,43	Збільшення
Рентабельність виробничих фондів	6,52	5,62	-12,94	-10,08	-3,80	Збільшення

фінансової незалежності капіталізованих джерел наближається до нормативного значення, але має негативну тенденцію зміни.

Структура джерел і використання грошових коштів в харчовій галузі далека від оптимальної, адже власних коштів підприємств не вистачає не тільки на те, щоб фінансувати частину оборотних коштів, але й на витрати на необоротні активи. Особливо брак коштів відчувається у 2014–2016 роках, коли величина власного капіталу є меншою, ніж основні засоби.

За показниками фінансового стану можна зробити висновок, що підприємства харчової промисловості мають хиткий фінансовий стан, що в умовах економічної кризи, яка триває, значно посилює ризикованість їх діяльності.

Серед показників ліквідності та платоспроможності харчових підприємств тільки коефіцієнт швидкої ліквідності перебуває в межах обґрунтованого нормативу. Недостатня сума грошових коштів обумовлює надто низькі значення коефіцієнта абсолютної ліквідності. Коефіцієнт покриття також нижче рекомендованого рівня. Загалом величина поточних активів перевищує поточні зобов'язання, але величина короткострокових зобов'язань зростає більшими темпами, ніж оборотні активи, що посилює ризик неплатоспроможності підприємств галузі.

Серед показників ділової активності коефіцієнти оборотності основних засобів та власного капіталу показують позитивну динаміку, а особливо в кризові 2014–2016 роки. Коефіцієнт оборотності сукупних активів впродовж досліджуваного періоду майже не змінюється. Через погіршення платіжної дисципліни в національній економіці в умовах кризи зменшується кількість оборотів дебіторської та кредиторської заборгованості, відповідно, зростає тривалість одного обороту. Негативну тенденцію також мають показники оборотності мобільних коштів та матеріальних оборотних коштів.

У 2012–2016 роках спостерігається погіршення всіх показників рентабельності підприємств харчової промисловості України, що свідчить про зниження ефективності їх діяльності та викликано переважно скороченням фінансових результатів через вплив економічної кризи, яка перш за все характеризувалась падінням платоспроможного попиту та зростанням виробничих витрат.

Рентабельність власного капіталу має найбільші темпи падіння через накопичення непокритих збитків на балансі підприємства, які зменшують величину власного капіталу. На другому та третьому місцях за темпами падіння – рентабельність виробничих фондів та рентабельність активів. Темпи падіння рентабельності капіталу за чистим прибутком та чистої рентабельності продажів майже збігаються.

Слід зазначити, що хоча фінансові результати діяльності харчових підприємств

у 2014–2016 роках, тобто в період економічної кризи, яка почалась з кінця 2013 року в Україні, мають від'ємне значення, проте у 2016 році підприємствам харчової промисловості вдалось переломити ситуацію та вдвічі знизити величину збитків своєї діяльності. А це свідчить про те, що господарюючі суб'єкти поступово пристосовуються працювати в умовах кризи.

Висновки. Кризові процеси в економіці виявили значну вразливість виробничого потенціалу національної економіки України та віддзеркалились на фінансовому становищі підприємств харчової промисловості. Брак власних коштів та дорожнеча кредитних ресурсів, постійні зростання цін на енергоносії, податковий тягар (підвищення податків та акцизних ставок), інфляція, відсутність ефективних механізмів підтримки та стимулювання інвестиційної діяльності, зменшення обсягів збуту через зниження платоспроможності покупців, повільне кредитування економіки, значний ступінь зношеності основних виробничих фондів, несприятливий інвестиційний клімат в країні значно погіршують фінансовий стан підприємств.

Одночасно в діяльності харчових підприємств є й позитивні зміни, а саме основні фінансові показники (фінансовий результат діяльності до оподаткування та чистий прибуток) у 2016 році значно покращились. І хоча їх значення залишаються від'ємними, проте порівняно з попереднім 2015 роком харчовим підприємствам вдалось переломити ситуацію та вдвічі скоротити збитки, що свідчить про пристосування суб'єктів господарювання до роботи в умовах кризи та поступовий вихід з неї на рівні галузі.

Основними завданнями, що стоять перед державою, усім промисловим комплексом загалом та харчовою галуззю зокрема для відновлення темпів розвитку, є вжиття заходів для подолання кризових явищ та стабілізації економіки, дієва підтримка національних товаровиробників, зокрема за рахунок реалізації програми імпортозаміщення, реклама та пропаганда підтримки національного виробника; спільна дія суб'єктів господарювання та органів місцевого самоврядування для створення сприятливого інвестиційного клімату, бажано прямих іноземних інвестицій; збільшення обсягів інноваційної продукції, активізація впровадження технологічних інновацій; впровадження систем управління якістю на підприємствах з метою підвищення конкурентоспроможності продукції; спільна з органами місцевого самоврядування організація національних та регіональних виставок-ярмарок, конкурсів якості продукції, участь у подібних зарубіжних заходах; оновлення основних фондів для подолання ресурсовитратності та енергоємності виробництв; оптимізація податкової політики та зниження податкового навантаження на виробника.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бачевський Б.Є., Заблудська І.В., Решетняк О.О. Потенціал і розвиток підприємства: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2009. 400 с.
2. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 256 с.
3. Лазаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.О. Фінанси підприємств: навч. посібник. Київ: Знання-Прес, 2004. 291 с.
4. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 1999. 132 с.
5. Сафронов Н.А. Экономика предприятия: учебник. Москва: Юристъ, 1998. 584 с.
6. Поддєрьогін А.М., Буряк Л.Д., Нам Г.Г. та ін. Фінанси підприємств: підручник / керівник авт. кол. і наук. ред. А.М. Поддєрьогін. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2000. 460 с.
7. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник за 2010 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник за 2016 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.